

A klasszikus zene lehetősége a magyar társadalomban – ahogy én látom

Akadémiai székfoglaló – Budapest, 2024. április 29.

Előhang

Hosszú ideje minden gondolatomat az köti le, mi lesz velünk, magyarokkal, mi lesz a sorsa gyermekeinknek, unokáinknak, és mit tehetünk azért, hogy olyan országuk lehessen, amiről álmodunk, és mit hagyhatunk magunk után ahhoz, hogy nyugodtan és emelt fővel távozhassunk, amikor eljön az ideje.

A miniszterelnök úr március 15-ei beszédének számomra legfontosabb mondata ez volt: „Az a kérdés, milyen gyerekeket hagyunk a világra.” Valóban ez a legfontosabb feladatunk.

Amikor a Zeneakadémia pályázatát írtam, akkor is csak az foglalkoztatott, mit tehet és hogyan a Zeneakadémia az egész közösségünkért, hogy jobbá tehesse azt. Tudjuk, hogy mindenki a maga munkájával tudja megváltani a világot, annak egy pici szeletét, és mindannyian vágyunk arra, hogy a bennünk lakozó szeretetet minél több embertársunknak átadhassuk.

Amikor készültem erre a székfoglalóra, bújtam, habzoltam Kodály mondatait. Mennyire igaz, mennyire aktuális minden szava! Mennyire ez hiányzik ma az országunkból, és mennyire látta, hogy merre kell mennünk, ahhoz, hogy boldogabb jövőnk lehessen.

Döbbenetek látnoki víziói, meglátásai és a magyarság sorsáért érzett felelőssége és végtelen hazaszeretete. A lényegét látta meg: hazát kovácsolni csak minden magyar közös szeretetével és áldozatával lehet! És erre ő legalkalmasabbnak a magyarság lelki nevelését tartotta a zene erejével.

Arra gondoltam, mennyire fontos lenne, ha mindenki átérzhetné ezeket az eszméket. Mert akkor válhatnak nemzeti cselekvéssé az eszméink, ha mindannyiunkat megérintenek.

Rengeteget dolgoztam a szövegeivel, rakosgattam őket összevissza, és végül összeállt egy Kodály-esszencia az én olvasatomban.

De a székfoglaló keretei nem adnak erre lehetőséget, így a következő szöveg csak egy része ennek az olvasatnak.

Mi, akik a zenei pályán vagyunk ritkán, vagy inkább nem szoktunk elgondolkodni azon, mire is való, amit csinálunk, mi is a haszna a társadalom számára, illetve mit is adhatunk a magyar társadalomnak a munkánkkal.

Nagyon sokat! Ahhoz azonban, hogy a komolyzene valójában hatással lehessen társadalmunkra, nekünk, a zenei élet szereplőinek el kell fogadnunk, hogy közös a felelősségünk. Ezért az előadásom választott témája: *A klasszikus zene lehetősége a magyar társadalomban.*

Először röviden megvilágítom az indíttatásomat.

Gyerekkoromban hétvégéken a pesti ferencesek templomába vitt apám, aki a Liszt Ferenc kórus alapító tagja volt, a kórus vezetője Bucusi László atya volt, aki papi hivatása mellett nagyszerű muzsikusként csodálatos közösséget épített a kórusal. Életre szóló barátságokat és kultúrát teremtett munkásságával, ötéves koromtól itt találkozhatam az egyházi kórus- és oratóriumirodalommal. Ott ülhettem Gergely Ferenc mellett az orgonapadnál, bámulatba ejtett a zene, itt ismerhettem meg a Bach-passiókat, de modern francia orgonamuzsikát is itt hallhattam először. Megtapasztalhattam azt a szeretetet, ami ezt a közösséget körülvette, mai napig élénken emlékszem a szilveszteri tombolákra, játékokra és a boldog zenélésekre. Bucusi László adta össze a szüleimet, és negyvenegy évvel később ő keresztelte meg a lányomat is.

A hazaszeretetet fiatal koromban Bartóktól kaptam, az ő zenéje mutatta meg nekem, milyen a hazám, rajta keresztül éreztem rá a népzeneré, vagyis a népünk zenéjére, mert Bartók írta a mi népünk zenéjét, ő tudta talán legjobban kifejezni, milyenek vagyunk. Rajta keresztül éreztem meg a gyökereimet, népünk küldetését. Ez a mindenél erősebb érzés idős koromra kiteljesedett a magyarság legnagyobb tanítómestere, Kodály Zoltán nemzetnevelő eszméivel. Úgy látom, Kodály eszméi, tanítása és szellemi hagyatéka lehet Magyarország szép jövőjének a kovácsa.

A zenéről tett hitvallásomat is Kodály Zoltán szavaival tudom legjobban kifejezni: „Akiben van tehetség, köteles azt kiművelni a legfelsőbb fokig, hogy embertársainak mennél nagyobb hasznára lehessen. Mert minden ember annyit ér, amennyit embertársainak használni, hazájának

szolgálni tud. Az igazi művészet az emberiség emelkedésének leghatalmasabb eszköze, s aki azt minél több embernek hozzáférhetővé teszi, az az emberiség jótevője.”

Vissza kell jutnunk Bartókhhoz és Kodályhoz, ha a magyarság igaz útján szeretnénk maradni, az ő iránytűjük mutatja a helyes utat. De a helyes út élményét meg kellett tapasztalnom, ebben segítettek csodálatos mestereim: Kurtág György, Rados Ferenc, Kovács Dénes, Végh Sándor, Simon Albert, Devich Sándor, Mihály András, Földes Imre, Dubrovay László és Kistétényi Melinda.

Székfoglalóm témáját az a vágy adta, hogy szeretném, hogy a magyar nép nagyobb mértékben részesüljön abból a tanításból és abból a lehetőségéből, amelyet a klasszikus zene művelése adhat életünkhöz, és a zene segítségével boldogabb, pozitív gondolkodású, érzelmileg kiművelt országunk legyen. Bárhonnán, bármilyen irányból közelítettem ezt a témát, minden gondolatom mindig Kodályhoz vezetett – nála találtam meg elképzeléseim igazát, és az ő tanításán keresztül látom a magyar zene helyzetét, hiányosságait, de jövőjének reményét is. Kodály lett az iránytűm, időskori mentorom.

Kodály fő célja az énekoktatáson és zenei nevelésen keresztül a nemzet nevelése volt. Életműve, tanítása akkor érheti el célját, és teheti jobbá a magyar társadalmat, ha mindannyiunk közös szemléletévé válik, és ez a szemlélet cselekvéssé tud válni.

Székfoglalóm címében a „lehetőség” szó az, amivel érdemes tovább foglalkoznunk. Nem vagyok sem társadalomtudós, sem oktatási szakember – csak egy zenész, aki a zenén keresztül látja a világot. Úgy vélem, a klasszikus zene olyan lehetőség, olyan ígéret a jövő Magyarországa számára, amelyről érdemes beszélnünk, és ha képesek vagyunk összefogni egy olyan ügy érdekében, amely csak jót, békét és szeretetet közvetít a világ számára, akkor hazánk szellemi javai megsokszorozódhatnak, és ezek anyagi javaink gyarapodását fogják generálni.

Ennek kulcsa a jövő magyarságának magas érzelmi intelligenciája lehet, amelyet elsősorban a fiatalkori zenei nevelés által adhatunk a következő generációknak.

Az érzelmi intelligencia felemelésével és kiművelésével nemcsak önmagunkat ismerhetjük meg jobban, a gyorsabb agyműködés által a helyzetek felismerésében és meg-

A Magyar Rádió Gyermek-kórusának felvétele 1976-ban
Adományozó: Péterffy István
© Fortepan

növekedett képzelőerőnk révén az intuíciónk – a belső hangunk – segít minket mindennapi döntéseinkben, bármely feladatunk, munkánk megoldásában és végrehajtásában.

Az elmúlt években a társadalmi közbeszéd nívója silánnyá vált, összefüggésben az internet érzelem nélküli világával, valamint a közösségi média következmények nélküli hamis kommunikációjával. Kezd kiveszni a magyar élet mindennapjaiból az egymásra figyelés, a másik meghallgatása, megértése, a tiszta, világos és őszinte beszéd – egyáltalán az, hogy jóindulattal nézzünk egymásra, és figyelembe vegyük egymást. Millió jel mutat arra, hogy a magyar társadalom érzelmi intelligenciája alacsony fokon áll, ennek megváltoztatásához gyógyszerre van szükségünk: a klasszikus zene lehet, amely méregtelenítheti a társadalmat.

Meglátásom szerint a klasszikus zene képes felemelni a közösséget magasabb erkölcsi, morális és érzelmi szintre. A klasszikus zene az emberi jóra tanítja a világot. És ha egy társadalom nemcsak törvényeiben, hanem értékrendjében is a humánusot tekinti meghatározó alapértékének, akkor a megértés, az együttműködés és az egymás iránti tisztelet válik alapértékké.

Mi, zenészek tudjuk, hogy mi minden jót képes adni a zene. Mégis a társadalom nagyobb része idegenkedik a komolyzenétől, nem érti azt. Vajon miért? Mi lehet az elutasítás oka?

Szócs Géza barátom 2010-ben keresett meg azzal, hogy: „András, meg kellene tudnunk magyarázni, hogy mire való a zene, mire való az, amit Ti csináltok?” Vagyis mi haszna van a zenéből az országnak, miért kell erre forrásokat biztosítani?

A politika számára első ránézésre a klasszikus zene úgy mond semmi hasznot nem termel, nem javítja a GDP-t, nem lehet vele választók tömegeit megnyerni, ráadásul maga a zene alkalmatlan mindenfajta politikai célra, mert sem ellenzéki módon nem lehet hegedülni, és kormánypárti módon sem lehet vezényelni. Ráadásul rettenetesen sok pénzbe kerül, már maga a zenetanulás, a zenekarok fenntartása, a hangszerek, az infrastruktúra, a zenei szervezetek stb. Miközben a klasszikus zene előadásának költségeit a belőle származó bevételek csak nagyon kis százalékban ellensúlyozzák, például a kortárs zene esetében mindössze néhány száz fős táborról beszélünk. Ez így elég szánalmasan hangzik! Mégis miért öl bele sok ember rengeteg energiát abba, hogy hosszú hónapok szakadatlan munkájával megtanuljon egy zenedarabot, hogy egyszer eljátszhassa néhány embernek?

Mi, zenészek nem szoktunk ezen meditatálni, hiszen minden erőnkkel arra törekszünk, hogy legyőzzük az akadályokat, és képesek legyünk interpretálni a művet. Talán

nem is tudunk válaszolni erre a kérdésre, de szívünk mélyén érezzük, hogy a zenével és azzal a küzdelemmel, amivel létrehozuk, gazdagabbá tesszük a világot, hazánkat, a magyar kultúrát. Ha csak egy ember is hallja egy új zenemű első előadását, akkor az a zene bekerül a magyar kultúra véráramába, megtermékenyíti azt.

Visszatérve az alapproblémára: kevesen értik, kevesen szeretik a komolyzenét, elég fölöslegesnek is tűnik, semmi haszon belőle, viszont nagyon drága...

Akkor mit kezdjünk vele?

Ehhez szeretnék ezzel az előadással néhány adalékot adni. Nézzük, mi hasznunk lehet a zenéből? Érdemes áttekinteni, mit mondtak erről a világ nagy szellemei.

Platón ezt írja: „A zene erkölcsi törvény. Lelket kölcsönöz a mindenségnek, szárnyat az élménynek, szállni tanítja a képzeletet, bájt ad a szomorúnak, derűt és életet mindennek. Lényege a rendnek, és útja minden jóhoz, igazságoshoz és széphez vezet, amelynek csak láthatatlan, de kápráztató, szenvedélyes és örökkévaló alakja.”

Yehudi Menuhin így gondolkozott erről: „A zene az emberiség öröklött érzéseit, eszményeit testesíti meg és fejezi ki; az ember kapcsolatát a természettel és önmagával. A zene legszebb emberi céljainkat segíti; megteremti az értelmi és érzelmi élet harmóniáját, egyesíti a testet és a lelket. A zene struktúrája része a természet struktúrájának. A zene szavak nélkül is képes összekapcsolni az érzést a gondolattal.”

És mit mond erről Kodály Zoltán? „A zene rendeltetése: belső világunk jobb megismerése, felvirágozása és kiteljesedése. A népek legendái isteni eredetűnek tartják. S ahol az emberi megismerés határait érzük, ott a zene még túlmutat rajtuk, olyan világba, melyet megismerni nem, csak sejteni lehet. Nem is a gyermek: az anya születése előtt kilenc hónappal kezdődik a gyermek zenei nevelése. Aki másként vélekedik, annyit el kell ismernie, hogy az első benyomások a legmaradandóbbak, már amit hatéves koráig hall a gyermek, sem irtható ki belőle később. Nem lehet egészen boldog ember, akinek nem öröm a zene. Erre az örömrre azonban tanítani kell az emberiséget, mert magától nem jut el odáig.”

Milyen gyakorlati hasznunk lehet a zenéből?

A zene összekapcsol. Nemcsak összekötni képes minket, hanem közösséget tud kovácsolni belőlünk. És mindezt élmény alapon képes létrehozni.

Gondoljuk csak el, ha gyakorolunk egy zeneművet, egy szempillantás alatt, a hangok által hirtelen áthatolunk időn, téren, ismeretlen világba kerülünk, ahol megpróbáljuk megérezni, felfedezni, milyen lehetett Mozart korának világa, és az a világ megszólal bennünk, most itt, megszólít minket a XXI. században, és például azt mondja

el, milyen csodálatos maga az élet, amit kaptunk, és ennek örömét milyen jó egymással megosztani. Vagy amikor meghalljuk Bartók honvágyát a *Concertóban*, és meghasad a szívünk, de boldogok és büszkék vagyunk, hogy le tudta írni hangokkal, mit jelent nekünk a haza. És nincs olyan magyar, akinek nem csordul ki a könnye, amikor meghallja a *Himnusz*t.

A zene tudja leginkább kifejezni az összetartozásunkat, és a legnagyobb érzelmeink szavak nélkül élnek bennünk.

Ma, amikor a világ arrafelé fordul, hogy minden korábbi értéket megkérdőjelez, amikor a nemzetről, a családról, az emberi életről alkotott érzéseinket vita tárgyává teszi, és láthatatlan erők próbálják a keresztény kultúrát összetörni, ez ellen leginkább lelki erőnkkel tudunk védekezni, és a lélek tápláléka a zene.

Ezért fontos, hogy egy olyan kis lélekszámú nemzet, mint a magyar, lélekben erősebb legyen, mint mások, hogy meg tudja védeni a múltját és a jelenét. És ahhoz, hogy jövője is lehessen, úgy kell a jövő generációját nevelni, amiben a kultúra olyan természetes, mint a levegővétel. Ebben a zenei nevelés lehet a legerősebb nemzetnevelő és nemzetvédő eszközünk.

A nemzeti jövőt milyen társadalommal képzeljük el, milyen kultúrát kívánunk neki?

A rendszerváltás óta a klasszikus zene fokozatosan a perifériára szorult a magyar társadalomban. A társadalmi igények változásával az oktatásban is a vesztesek közé került a zene. Kevesen tanulnak és tanítanak zenét, ez alapfoktól a felsőfokig jól látható a számokból is. A jelenlegi magyar társadalom legfőbb problémája a szellemi igénytelenségben és az érzelmi sivárságban van. Kultúra és társadalom elvált egymástól, a minőségi kultúrát sokan luxusnak, sőt fölösleges dolognak tartják, ami viszi a pénzt, és nem hozza. Szellemi állapotunk hatással lehet a gazdaság teljesítményére, az oktatás színvonalára, és fájdalmas eredménye a nemzeti közös nevező hiánya. A folyamatosan gyűrűző negatív spirál megállításához paradigmaváltásra van szükség.

A legfontosabb a kultúránkba való befektetés: az a tétje, hogy milyen minőségű magyar polgárok fogják alkotni ezt a nemzetet. Annak óriási felelőssége, hogy a kulturális politika leszáll-e a tömegek igény szintjére, vagy fel kívánja a tömegeket emelni a műalkotásokhoz.

Sokat beszélünk az európai keresztény értékek védelméről, miközben önként támogatjuk a Nyugatról behozott celebvilágot, ezzel mutatunk példát a fiataloknak, akik bennük látják a felemelkedés lehetőségét, és nem azokban a művészekben, akik valóban példát tudnak mutatni a fiatalság számára. Nem a magaskultúra korszerűtlen, hanem az, hogy sajnos sem a politika, sem a közélet sokszor nem

tudja – vagy nem akarja – megkülönböztetni az értékeset az értéktelentől arra hivatkozva, hogy az szubjektív.

„Olyan kevesen vagyunk, hogy a műveletlenség luxusát nem engedhetjük meg magunknak” – vallotta Kodály. Mióta ezt mondta, sok évtizedet elvesztegettünk.

A klasszikus kultúra és a tömegkultúra aránya dönti majd el a sorsunkat: egy olyan kis nép, mint a magyar, csak akkor tud megmaradni, ha műveltebb, kulturálisan magasabb fokon áll, mint a nagyobb nemzetek. Minőség a mennyiség felett.

Melyek azok a területek, ahol akár rövid távon is előreléphetünk a klasszikus zeneművészet társadalmi vonatkozásában?

– Országimázis-építés a klasszikus zenei ágazat dinamizálásával. Legelismertebb kulturális exportcikkünk a klasszikus zeneművészetünk, amely alulreprezentált a kulturális diplomáciánkban. Ma is úgy gondolom, ahogy Kodály ír Bartók zenéjéről: „Így tudjuk megmutatni a világnak az igazi arcunkat, a művészetünkkel, és annak is a legjavával.” Nagyszerű lenne, ha a politika felismerné ezt, és mindenhová az igazi értékeinket vinné, abban bízva, hogy mindenütt megértik a zenénket.

– A magas szintű zenei műhelyek kiemelt támogatása, kifejezetten minőségorientáltan, nem funkcionális, hanem szakmai nívó és perspektíva alapján.

– A Zeneakadémia szakmai presztízsének megemlése, hatósugarának kiterjesztése, a zeneoktatás intézményrendszerének összehangolása.

– Országos tehetségközpontok felállítása a helyi önkormányzatok támogatásával.

Melyek azok a területek, ahol legalább középtávon érhetünk el előrelépést?

– Önálló zenei törvény megalkotása. A zenei életben kialakult egy olyan status quo, amely szakmai szempontból nem fenntartható, át kell strukturálni annak érdekében, hogy az állam a legmagasabb kulturális értéket nyerhesse ki az általa biztosított forrásokból. Ez akkor valósulhat meg, ha a támogatások vezérelve a kiemelkedő nemzeti teljesítmény lesz.

– Kamarazenei társaságok létrehozása, közösségépítés a helyi polgárság és az üzleti szféra támogatásával, valamint az önkormányzatok bevonásával.

– A kulturális ellátás diverzifikálása, kisebb létszámú kamarazenei együttesek aktivizálása, intenzív részvétel a kis közösségek kultúraellátásában.

– Az amatőr mozgalmak felélesztése a helyi önkormányzatok támogatásával.

– A kórusmozgalom megújítása, támogatása a helyi önkormányzatok aktív részvételével.

Próba
a Zeneakadémia
Nagytermében,
1968-ban
1968
Adományozó:
Szalay Zoltán
© Fortepan

Mi a teendő, ha hosszú távon gondolkodunk?

Hosszú távon pedig új társadalomfejlesztő programot kell kidolgozni Kodály nemzetnevelési elképzelései alapján, azok újragondolásával és továbbfejlesztésével. Meg kell erősíteni az óvodákban és az általános iskolákban a művészetoktatást. Ezáltal olyan kreatív, kognitív és empátikus képességek fejlődését segítenénk, amelyek képesek lehetnek megújítani társadalmunkat. A jövő Magyarországot a kultúrával tudjuk erőssé tenni.

Kodály 1958-ban így ír a közönségnevelésről:

„Az általános iskola célja: a teljes embert megalapozni. Zene nélkül nincs teljes ember. Az ének órátöbbletét a gyermek biológiai fejlődése indokolja. Mert jó mérnök, vegyész stb. lehet valaki, ha tizenöt éves koráig rá sem gondol. De zeneértő nem lehet, ha hatéves korában (s játékosan még előbb) nem kezdik nyitogatni gyakorolni a fülét. A zene ügye az általános iskolában nem is a zene ügye elsősorban. Közönségnevelés=közösségnevelés.

A közösségi ember formálásához egyetlen tantárgy sem járul annyival, mint a jól vezetett ének. Csak boldog gyermekből lehet boldog felnőtt, s csak ezekből lehet boldog ország.”

„Köznevelésünk a zenét sem mint általános nevelő eszközt, sem mint a nemzeti tudatosítás eszközeit nem használja fel.”

„Születése senkit sem tesz magyarrá. Azért is meg kell dolgozni. Itt érünk a közösségi tennivalóhoz. Mi lehet egyéb, mint az elgondolt kultúra feltételeinek minél sürgetőbb megteremtése, hogy valóra válhasson. Közzszellem kell, amely óhajtja, szomjúhozza azt a kultúrát.”

„Magyarnak lenni nem állapot, hanem feladat és hivatás” – ezt már Márai írja 1942-ben a *Röpirat a nemzetnevelés ügyében* című esszéjében. Majd így folytatja: „A magyaroknak olyan arányérzéke van, mint kevés népnek Európában.”

Úgy vélem, talán ez az arányérzék lehet az egyik kulcs a kultúránkhoz, annak jövőjéhez. Az olyan kis lélekszámú

nemzet, mint a magyar, akkor tud ellenállni a környező világ kihívásainak, ha lelkében és jellemében erős lesz.

Lelki – Erő: milyen szép ez a szavunk, és milyen kifejező! A testnevelés és a művészeti nevelés, azon belül is a zenei nevelés adhatja meg azt a lelkiezt, amire a jövő nemzedékeit építhetjük. Véleményem szerint Európa jelenlegi nagy kérdéseire akkor tudunk legjobban felelni, ha az egyéni utunkon a művészeti, zenei nevelést dinamizáljuk, és nemzetstratégiánkban a keresztény kultúra védelmének szolgálatát a nemzet kulturális értékrendjének felemelésével tesszük.

Ide kívánczik ismét egy kérdés Kodálytól 1955-ből:

„Időszerű felvetni a kérdést, hogyan sáfárkodik [Bartók] hagyatékával szűkebb hazája, Magyarország. Felhasználja-e saját kultúrája emelésére, táplálására, merít-e belőle annyit, amennyit meríthetne?” – kérdezte Kodály Bartók halálának tizedik évfordulóján, majd így folytatta: „Erre a kérdésre ma is nemmel kell felelnünk. Mi ennek az oka? Egyrészt egyénisége, másrészt a hazai zenei műveltség állapota. [...] Bartók diadalmas, végleges hazatérésének feltétele a zeneileg művelt ország. Ennek munkálására kell összefogni minden tényezőnek. Ha majd egykor azokhoz is eljut művészete, akiktől ered: a néphez, s az megérti: akkor lesz magyar zenekultúra, akkor lesz igazán boldog a nép.”

Bartók a legegységesebb és egyben a legújítóbb alkotója a magyarságnak. Művészete a klasszikus beethoveni hagyományra épült, újjáteremtette a magyar nemzeti zenét, és új európai nyelvet hozott létre. Ez az új művészet elsősorban a Kárpát-medence népdalkincséből sarjadt ki, az itt élő népek zenéjének sajátos fordulatait ötvözi a nyugati zenei hagyománnyal, szintézist teremtve különböző zenei világok között. Bartók szellemisége és művészete valójában megvalósította az Európai Unió legfontosabb gondolatait. A mai Európai Unió és Európa életének legfőbb problémája, hogy az információ hatalma helyettesíteni próbálja a kultúrát. Ez vezetett Európa hanyatlásához.

Megjelentek olyan törekvések, amelyek az európai keresztény kultúra még meglévő erkölcsi értékeire mint elavult szellemiségre tekintenek, és megtörni igyekeznek azokat.

Mi magyarok azzal tehetjük a legtöbbet önmagunkért és Európáért, ha nemcsak megvédjük az Unió külső határait, hanem politikán túli eszközökkel is védjük az európai kultúrát. Zenekultúránk és annak élő hagyománya hihetetlenül erős fegyver lehetne a kezünkben, ha kihasználnánk és mozgósítanánk a benne rejlő energiákat.

Meggyőződésem, hogy Bartók szellemisége és művészetének üzenete Európa szellemi megújításának egyik példája és motorja lehet egyben. Ennek szellemében indítottam útjára a Bartók for Europe fesztivált 2016-ban.

Bartók jelentőségét majd akkor fogjuk megérteni, ha mindannyian meghalljuk zenekari *Concertójának* kezdetén a mélyvonások dallamában Magyarország sorsának tragikumát. Ha meghalljuk, meg is értjük, ki ő nekünk.

Nagyszerű lenne, ha a politika felismerné ezt, és mindenhová az igazi értékeinket vinné, abban bízva, hogy mindenütt megértik a zenénket. Egyik legfőbb célunk és lehetőségünk tehát, hogy a magyar zenei gény nagy rendszerességgel jelenhessen meg a legfontosabb zenei egyetemeken és fesztiválok programjaiban. Ezzel kapcsolatban kidolgozott terveim vannak, de azok meghaladják eme előadás kereteit.

A közösségnevelés tekintetében három fontos példával élnék, amelyeket a saját életutamnak köszönhetően tapasztalhattam meg.

Az első a kamarazenélés, amely minden zenélés alapja. Abban a szerencsében részesültem, hogy különböző műfajokban zenélhettem életemben, pályám első szakaszában szólista voltam, és nagyzenekarok koncertmestere lehettem, középső szakaszában az egyik legszebb és legnehezebb műfajban, kvartettben zenélhettem, és pályám harmadik szakaszában lehetőséget kaptam egy nagyzenekar építésére. Mindeközben több mint húsz éve vendég-tanárként megismerhettem a világ számos kiemelkedő zeneakadémiáját, visszatérő oktatója lehettem világhírű fesztiváloknak. A kamarazenehez belső indíttatás vitt, elsősorban az, hogy a bennem lévő zenét szerettem volna megosztani, együtt átélni. A Keller Quartettel pályám intenzív szakaszában 1988 és 2014 között elsősorban külföldön léptünk fel, és igyekeztünk a magyar zene követi lenni. Természetes volt számunkra, hogy minden koncertünkön Magyarországot képviseljük, és a magyar zenét, elsősorban Bartók, Kodály, Ligeti és mesterünk, Kurtág György műveit mindenhová elvittük. Azt hiszem, a Keller Quartet sikereinek a titka abban volt, hogy erős szellemi és lelki közösséget alkottunk.

Bármilyen zenei együttes kiad társadalmi mintázatot, hiszen mindenki máshonnan jön, mások az elképzelései a világról, más az értékrendje, és más-más a vérmérséklete. De a zene megteremtheti a kohéziót, és szövetséget alkothat sok különböző ember a közös ügy érdekében. Mint ahogy egy négytagú kvartettben sem működik az, hogy az első hegedűs jól játszik és a többi követi, ez nem kvartett. Attól lesz kvartett, ha megtalálja a személyes hangját, és saját közös hangjukon szólaltatják meg a remekműveket.

Ma ez a legnagyobb gond a kamarazene világában és a szimfonikus zenei világban is. Kevés a beazonosítható együttes, aminek saját játéktípusa és karaktere van. A mechanikus, perfekcionista szemlélet tetszetős eredményeket tud mutatni a felszínen, sok helyen háttérbe szorította

a beszédszerű zenélést, ami kreatív, sérülékeny és agogikus, így az teli van kockázatokkal, de sokkal alkalmasabb a különböző zenei idiómák, formák bemutatására és a művek szellemének közvetítésére, mint a briliánsan egyenletes játék.

„A zenei önképzésnek és egymásképzésnek nem lehet más célja, mint keresni az utat a jobbnál jobb zene felé, s ezzel szolgálni az egész nemzet lelki emelkedését” – nyilatkozta Kodály 1944-ben.

Talán ez a mondat tudja megvilágítani legjobban, mi a feladatunk. Ezt keressük egy életen át, és azért küzdünk, hogy megszólaljon a zene igazsága. Ebben hiszünk, ezért zenélünk.

Most leltem rá a válaszra Szócs Géza egykori kérdésére. Ez a feladata a zenészvilágnak, és ez lehetne a mi közös nevezőnk. És ha ez megvalósul, úgy hiszem, a társadalmunk megérzi majd, mire való a zene, és mit adhatunk ezzel a közösségünknek.

A második példa a zenekar, amely tökéletes leképezése lehet a társadalomnak. Egy nagy létszámú zenei együttes, mint amilyen egy szimfonikus zenekar, teljes társadalmi mintázatot tud adni. Ha jól működik, akkor jó példával tud szolgálni számos dologban: együttműködésben, megértésben, egymás meghallgatásában, kommunikációban, a hierarchiák kezelésében, közös gondolkodásban, a közös gondolatok továbbgondolásában, közös célok megvalósításában, szolidaritásban, bátorságban és becsületben, de legfőképpen a közös szellemben, átélésben és közös érzelmek kifejezésében. Ennek kulcsa abban áll, hogy a zenekar működését állandóan változó hierarchiák vezérlik, így a közös játék olyan közös megegyezéseken alapul, amelyek megkövetelik a teljes együttműködést, és egymás feltétel nélküli szolgálatát, valamint a szüntelen figyelmet egymásra és a közös alkotásra. Mindezek összessége olyan demokráciamintát ad, amelyet érdemes megszívlelni a társadalom irányítóinak is. Nem tudok elképzelni ennél csodálatosabb lehetőséget társadalomépítésre, közösségteremtésre!

Csodálatos dolog, hogy egy zenekarban vannak különböző nációk, különböző etnikumok, jelen vannak konzervatív, liberális, zöld és mindenféle módon gondolkodó egyének, akik képesek egy közös ügyért mindent minden nap félretenni, és teljesen átadva magukat egy közös eszmének, minden erejükkel együttműködni a cél, az alkotás érdekében!

Ez a legnagyobb lehetőség a társadalomban, a kohézió megteremtése. A munkám akkor éri el célját, amikor ez a kohézió megszületik, és megszólal nyolcvan lélekben egyszerre. Ez a feladat és a felelősség: össz-hangot teremteni.

De hogyan dolgozunk, hogyan vesszük rá magunkat a közös zenére? A legnehezebb – jól tudjuk – először is

az, hogy valahogy elkezdjük. Mindennap alkalmassá kell válnunk a közös tanulásra, az alkotásra, amelyhez nyitottnak kell lennünk, és magunk mögött kell hagynunk a saját életünket.

Ha csak jól el akarunk játszani egy darabot, ilyen tapasztalt és felkészült zenészekkel, akik nagyon komolyan veszik a feladatukat, nem kerül túl sok időbe. És amikor már el tudunk játszani valamit – mondjuk vertikálisan együtt, és mindenki megpróbálja szépen hozzátenni a magáét – akár elégedetten haza is mehetnénk.

De az érdemi munka itt, ezen a ponton kezdődik! Amikor együtt fedezzük fel a művet sorról sorra, a közös megértés és felfedezés millió problémájával, kérdésével és kínlódsásával – apró részletek végtelen csiszolásával azt készítjük elő, hogy a koncerten megszülethessen a katarzis. Ez a felfedező út maga a lényeg. Ez a közös bütykölés, ahogy farigcsáljuk a zenét apránként, hogyan szól az egyik hangszer a másikhoz, hogyan vesszük körül a diskurzusukat, hogyan ellenpontoszunk a dallamokat, hogyan vándorlunk tovább és tovább, merre visz az út. És ez mindig csak egyszeri lesz, mint minden pillanata az életnek. A kérdés, hogyan hívjuk majd mindezt elő, amikor eljön az ideje?

Ez a közös útkeresés tudja összehozni a zenészeket, amikor mindenki hozzáadhatja a maga árnyalatát, és úgy alakul ki a közös hang. Ez a közös hang mindenki odaadásával képes megszólalni. Ha van mit mondanunk, a gondolatunk és a szívünk hanggá alakítja ezt, és már több lesz, mint hang, mert egy érzéssé válik, ami legbelülről jön, áthalad rajtunk, és a kezünkben megszólal. Én ezt tartom zenei technikának, amikor képesek vagyunk teljesen azonosulni azzal, amit játszunk.

A közösségnevelés harmadik útja a tanítás.

A tanítás a legjobb tanítómesterünk. Tanítás közben, az átadás vágyától vezérelve, és a helyes megoldások keresése közben tanuljuk a legtöbbet. Ez egy összefüggő folyamat, valójában szüntelen magunkat tanítjuk gyakorolni egy életen át. Ahogy Kocsis Zoltán írta: „A gyakorlás messze több mint mindennapi tevékenység. A gyakorlás életforma.” (Kocsis Zoltán: *Találkozásaim Szvjatoszlav Richterrel I.*)

Végül is ez a foglalkozásunk, tanulni, gyakorolni.

A tanítási módszerem elég egyszerűen hangzik: az óra végén minden növendéknek jobban kell tudni játszani legalább néhány dolgot, mint amikor bejött az órára. Tehát eredménycentrikusnak kell lennem, és olyan javaslatokat kell tennem, amelyek már rövid távon is javítanak a játékon, ezzel lehet inspirálni a növendékeket az átgondolt és kontrollált gyakorlásra. Érdekes megfigyelés azonban, még ha a legkonkrétabb gyakorlati megoldásokat is adjuk, és jól meg is tudjuk mutatni, mit és hogyan csinál-

jon a növendék, sokszor jobb eredményt érünk el, ha a műlelkiségét tudjuk bevilágítani egy árnyalattal. Ekkor felnyílik a növendék szíve, bekapcsol a kreatív fantázia, és a fizikum engedelmessé válik a belső hang parancsának.

Tehát az erős, mélyről fakadó elképzelés technikává változik. Úgy kell gyakorolnunk, hogy a mechanikus ismétlésekben is legyen mindig kifejezőerő, mert csak az tud zenévé változni. A gyakorlás maga a szeretetünk a foglalkozásunk iránt.

Ennek a szeretetnek az átadása a tanár feladata, és ennek igényessége épül be a zenei tradícióinkba és a zenészvilág genetikájába. Ezért a tanár felelőssége olyan, mint a szülő felelőssége. Az eredmény érdekében követelni is kell, ezért egy zenei együttes igényességének a kialakítása sorsdöntő az együttes munkájában és annak hatékonyságában. Ez a sziszifuszi munka a vezetők nagy feladata. Közös igényesség kialakítása már társadalmi kérdés is, sőt: nemzetpolitika, ha úgy tetszik.

Szakmai tradíciókat is meg kell teremteni a zenekaroknál is. Berlinben hallani a zenekar játékában Furtwaengler, Karajan örökségét, Amerikában tovább él a zenekarokban Reiner, Széll, Ormándy, Doráti hagyatéka, és remélem, nálunk folytatódhat Ferencsik és Kocsis Zoltán munkája. A *Concertónál* megpróbálom meghonosítani Kurtág, Rados, Végh és Kovács Dénes tanítását. Mind máshonnan indul, máshonnan közelít, de ugyanoda tart: a hangok megszemélyesítéséhez és kifejezőerejük teljességéhez, a zenemű szellemiségének és tartalmának megjelenítésé-

hez. Ebben az előadói hagyomány kontinuitását is meg kell őrizni.

Amikor először játszottam Végh Sándornak – a három Brahms-szonátát vittem –, egyszer megállított, javasolt valamit, és mondta, hogy csak akkor csináljam, ha tényleg tetszik. Majd hozzátette, egyébként ő ezt Hubaytól hallotta, Hubaynak Joachim mondta, Joachimnak pedig Brahms. Ezzel egyszerre két dolgot tanított: egyrészt felmutatta, hogy az előadó dönthet szabadon, ha tiszteletben tartja a mű szellemét; másrésztől egyenes ágon részesülhettem Brahms eredeti elképzeléseiben.

Nagy adomány, ha a szerzővel dolgozhat egy előadó. Szerencsés vagyok, hogy évtizedekig dolgozhattam Kurtág Györggyel, Ligetivel, Jeneyvel, Vidovszkyval, Dubrovayval, Eötvössel, Gubaidulinával, Kanchelivel, Silvestrovval, Schnittkével és Adessel – hogy néhány nevet említsek. Felelősségem van abban, hogy tőlem hogyan megy tovább a zenéjük.

Ők az életüket írták bele a hangokba – mindenüket. Úgy tekintek a hangokra mint élőlényekre, az én felelősségem, milyen életet adok nekik, mert ők képviselik szerzőjük életét és művészetét. Az, hogy egy tizenhatodnak, aminek nagyon rövid élete van, annak is teljes élet jusson, odaadással kell törődnünk vele. De egy lassú, hosszú hangnak is tartalmas életet kell adnunk, és meg kell értenünk, mit szeretnének a hangok, merre tartanak, ezt szolgálnunk kell szeretettel. Ez nagy feladat, de meghálálják a szolgáltatunkat.

A debreceni
Kodály Zoltán
Zeneművészeti
Szakgimnázium
és Zeneiskola
diákjai
1979-ben
Adományozó:
Bence László
© Fortepan

A tradíció megteremtése, ápolása és továbbfejlesztése

Az a feladatunk, hogy azt a tudást, tanítást és inspirációt, amit kaptunk a mestereinktől, továbbadjuk, és tovább tudjuk gazdagítani a magunk tehetségével. Így lehet életben tartani a magyar kamarazene iskolát vagy a magyar hegedűiskolát vagy a Kodály-módszert. Ezek az iskolák akkor élnek, ha hatással tudnak lenni a jelen iskoláira, ahol a tanárok a gyakorlatban is képviselik és megvalósítják az elődök zenei örökségét, sőt tovább tudják azt fejleszteni. Ezt nem lehet mérni rangsorokkal, csak a gyakorlat tudja igazolni, milyen minőségű muzikusok jönnek ki az iskolából, kik jelentkeznek a zenekarokba, kikből lesznek kiváló kamarazeneszkek, énekesek, tanárok és így tovább.

A tradíciót cselekedetekkel lehet ápolni, fejleszteni, nem szavakkal.

Van a világon egy olyan hely, ahol él a magyar zene hagyománya, az a szellemiség, amit az előbbieken bemutattam, bár, sajnos nem Magyarországon van – de itt a magyar szellemet csodálatosan őrzik. A világhírű Prussia Cove-i IMS Mesterkurzuson, amelyet Végh Sándor alapított ötvenkét évvel ezelőtt. E varázslatos helyen, Anglia legdélnyugatibb csücskében sok-sok magántámogató és önkéntes segítségével működik Nyugat-Európa egyik legnagyobb presztízsű mesteriskolája, ami a magyar szellem egyik bástyája is egyben. Fővédnöke a kenti herceg, elnöke Sir Simon Rattle, a művészeti igazgató Steven Isserlis, a művészeti tanácsadó Schiff András.

A kurzus célja Végh Sándor zenei örökségének ápolása és továbbadása, amelyben ott van Bartók, Kodály, Weiner hagyatéka is – ezt a szellemiséget szeretnék fenntartani és továbbadni a fiatal tehetségeknek. Kurtág György, Rados Ferenc, Wagner Rita, Schiff András, Takács-Nagy Gábor, Várjon Dénes rendszeresen tanított a kurzuson, kiemelkedő nemzetközi Végh-tanítványok társaságában. A kurzuson a világ legjobb egyetemének válogatott növendékei vesznek részt, és viszik haza magukkal a magyar zenei szellemet.

Húsz éve tanítok itt, sok fiatalt itt ismertem meg a későbbi londoni hegedűosztályomból, akikre rendkívül büszke vagyok. Egyikük ma a Royal Filharmonikus Zenekar koncertmestere, másikuk a Royal Northern Sinfonia koncertmestere és az Európai Kamarazenekar egyik koncertmestere, a harmadik pedig a Skót Kamarazenekar koncertmestere és egy világhírű kvartett tagja. Mestereim, Végh Sándor, Kurtág György, Rados Ferenc tanítása ott él ezen a vidéken, és lehet, hogy a mai fiatalok egy része nem is hallotta ezeket a neveket, mégis az ő szellemük itatja át a helyet.

Mit lehetne ebből Magyarországra hozni?

A mesterkurzus sikeréhez önkéntes segítők sokasága járul hozzá. A konyhán zenészek és zenebarátok főznek a résztvevőkre, a személyszállítás is önkéntesek segítségével történik, hogy csak néhány példát említsek. Ha kicsit távol is van, büszkék lehetünk erre a helyre, mert itt jelen van a magyar géniusz. Az idén a Maestri-koncertet egy cornwalli kisváros, a húszezer lakosú Falmouth egyik gyönyörű templomában, a King Charles the Martyrban tartották. Ennek a templomnak a nyári koncertsorozatában harmincnégy komolyzenei kamarakoncertet rendeznek. Azt kívánom hazánkban, hogy valamely hasonlóan kicsi településünkön is legyen harmincnégy koncert az évadban, mint Angliában. Magyarország ezen a téren még sokat tehet magáért.

*

Végezetül megosztom egy nagyon friss élményemet. Tíz nappal ezelőtt a Concerto Budapest zenekar Sosztakovics *X. szimfóniáját* adta elő a Zeneakadémián. Sok fiatal és külföldi volt a nézőtérén. Ez a zene 1953-ban íródott, olyan korban, amelyben a jelenlévők közül csak kevesen éltek még. Ez a mű azonnal bevonz, torkon ragad, elmondja azt a sok szenvedést, amit mindenkinek el kellett akkor szenvedni, és a szerző (a hős) meséli el benne keserűségeit, bánatát, örömét, felszabadulását, megrázkódtatásait, és a rezignációból végül az életigenlés kerekedik felül.

Ez a dramaturgia nagyjából általánosnak mondható a zenetörténetben – mégis túl közel volt hozzánk ez a kor, amelyet a most ott dúló háború szörnyű rémképe még élénkebben vetített elénk. Eleinte a monumentális első tétel objektív és száraz kezdésénél érezni lehetett, hogy néhányan feszengtek, nem tudták eldönteni, mi legyen, meneküljenek-e innen, vagy bírják ki valahogyan a hátralévő közel egy órát. Ezt határozottan érezhettük a levegőben eleinte, de ez rövidesen hatalmas figyelemmé változott át. Mi hagytuk magunkat sodródni az elementáris *X. szimfóniával*, száguldottunk ezen a döbbenetes úton, vagy inkább pokoljárás – és fokozatosan kezdtük érezni a bőrünkön, hogy milyen sokan vagyunk, ennyi emberrel történik mindez. Mert a közönség is belebújt ebbe az elsöprő erejű történetbe, és végigküzdötte velünk minden borzalmát és az élet győzelmét, a megváltást. Éreztük a visszafojtott lélegzeteket, a félelmet, a rettegést, végül a győzelem mámorát.

A csaknem egyórás mű végén nem tudott ülve maradni senki, tomboló örömben tört ki nyolcszáz ember. Megtörtént, amiről eddig írtam: a zene közösséggé kovácsolt bennünket, a közös élmény mindannyiunkat felemelt.